

TA NEA

# Βιβλιοδρομία

**Τζόναθαν Φράνζεν**

## Αμερικανική οικογένεια: έγκλημα και λύτρωση

Στο νέο μυθιστόρημά του, τα «Σταυροδρόμια», τα μέλη μιας οικογένειας παλεύουν με τη φύση της αρετής και χάνουν την πίστη τους, όχι στον Θεό, αλλά του ενός προς τον άλλον



ΓΡΑΦΕΙ Ο  
ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΟΛΙΝΟΣ

**Μ**έχρι τα τέλη του 19ου αιώνα η λογοτεχνία, σχεδόν πάντα, διέθετε έναν αξιακό πυρήνα. Το Καλό και το Κακό αποτελούσαν μείζονα θέματα, πολύ περισσότερο από ό,τι σήμερα. Κάθε έγκλημα, ακόμα και κάθε πταίσμα – ή τέλος πάντων κάθε απόκλιση από τις παραδεγεγμένες αρχές – απαιτούσαν την τιμωρία τους. Αν οι άνθρωποι αποτύγχαναν να αποδώσουν δικαιοσύνη, αν οι ίδιοι οι ένοχοι δεν πλήρωναν μέσω της συνείδησής τους, παρενέβαιναν οι Θεοί [ήδη από τον καιρό της αρχαίας τραγωδίας]. Το σκάνδαλο που ξέσπασε με τη δημοσίευση της *Μαντάμ Μποβαρύ* είχε να κάνει με την αποφυγή της ηθικής καταδίκης της μοιχείας εκ μέρους του Φλωμπέρ. Η λογοτεχνία ήταν συχνά σπαρμένη από απλοϊκά σχηματοποιημένους ήρωες ή ηρωίδες, που ακολουθούσαν με χίλιες αντιξοότητες τον δρόμο τους προς την ηθική ωρίμαση.

Οι λίγο - πολύ ξεκάθαρες αρχές κυριαρχούσαν και οι αναγνώστες, ταυτιζόμενοι συναισθηματικά με τους θετικούς πρωταγωνιστές, έπαιρναν θέση. Στον Τσαρλς Ντίκενς ή στην Τζέιν Όστεν, για να πάρουμε δύο από τις εμφανέστερες περιπτώσεις, πέραν της καταδίκης των ποινικών [και βιβλικών] εγκλημάτων έχουμε προαγωγή της ευγένειας έναντι του σνομπισμού, της λιτότητας έναντι της απληστίας, της αναγνώρισης του άλλου έναντι του εγωισμού, κι ακόμη της ευγνωμοσύνης, της σκληρής δουλειάς, της ευρύτερης προσφοράς. Η Ντοροθέα Μπρουκ στο περίφημο *Μίντλμαρτς* της Τζωρτζ Ελιστ – το καλύτερο ίσως ρεαλιστικό μυθιστόρημα του 19ου αιώνα – επιδεικνύει εντυπωσιακή υπομονή και μετριοπάθεια έναντι του μάλλον κατώτερου πλέον υπερφιλόδοξου συζύγου της. Οι συγγραφείς, καλοί και κακοί, χρησιμοποιούσαν το μυθιστόρημα ως όχημα για την προώθηση των ιδεών τους. Με άλλα λόγια έπαιρναν θέση στα κεφαλαιώδη ζητήματα που γίγαινε η ηθική φιλοσοφία.

Γιατί η μακρά εισαγωγή; Μα γιατί αμφιβάλω αν έχω διαβάσει μυθιστόρημα του 20ού ή 21ου αιώνα που να ασχολείται τόσο συστηματικά με ένα τέτοιο θέμα και μάλιστα θέτοντας στο κέντρο τη θρησκεία. Αυτό από μόνο του

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

2

μυθιστόρημα

Βιβλιοδρόμιο

ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ 19-20 ΜΑΡΤΙΟΥ 2022

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

μοιάζει με αξιοσημείωτο επίτευγμα. Οι ήρωες του Φράνζεν, όλοι πλην ενός θρησκευόμενοι, ασχολούνται εδώ εντατικά με το καλό και το κακό, την αμαρτία και τη μεταμέλεια, ακόμη κι αν λειτουργούν σε ένα απολύτως σύγχρονο πλαίσιο – την προαστιακή, ευημερούσα, τεχνοκρατούμενη και αναπτυσσόμενη αμερικανική κοινωνία εν έτει 1971, όπου κυριαρχούν σχετικοποίηση και ρευστότητα των αξιών, χέρι χέρι με τα νέα κοινωνικά κινήματα.

Ας πάρουμε τον πρωτότοκο γιο της εξαμελούς οικογένειας Χίλντεμπραντ, τον εικοσάχρονο Κλεμ. Φοιτητής σε ένα κολλέγιο κοντά στο Σικάγο, ο Κλεμ είναι ο μόνος αμιγώς υλιστής ήρωας του βιβλίου, που απορρίπτει γενικώς την πίστη και ειδικότερα την καθοδήγηση του πατέρα του, του πάστορα της Πρώτης Μεταρρυθμισμένης Εκκλησίας Ρας Χίλντεμπραντ. Ο Κλεμ λοιπόν, παραμονές Χριστουγέννων, και ενώ γράφει μόνος στο κολεγιακό του δωμάτιο μετά μυρίων βασάνων μια εργασία για τη Ρωμαϊκή Ιστορία, αποφασίζει να εγκαταλείψει τις σπουδές του, να διακόψει την αναβολή του και να καταταγεί

**Το ερώτημα που έχει θέσει ο ήρωας Πέρρυ: είναι κάποιος εγγενώς ηθικός αν συνοπολογίζει τα οφέλη της ένταξης στην καλή μεριά;**

στον στρατό με την προσδοκία ότι θα σταλεί στο Βιετνάμ. Ο Κλεμ είναι ερωτευμένος, βαθιά κωμένος για πρώτη φορά στη ζωή του στις σεξουαλικές απολαύσεις που του παρέχει μια σχετικά έμπειρη συμφοιτήτρια. Ωστόσο, στο μυαλό του, σεξ και σπουδές ή ηδονή και εργασιακή αναγκαιότητα είναι αντιφατικά. Επιπλέον, αισθάνεται προνομιούχος, ένας Λευκός με τα πλεονεκτήματα της ράτσας του, την ώρα που Μαύροι και αμόρφωτοι αγρότες συνομήλικόι του αποστέλλονται σε ένα άδικο πόλεμο. Ετσι, εντελώς αναίτια (και ελάχιστα πειστικά στα μάτια μου), απαρνείται την ερωτευμένη, απελπισμένη κοπέλα του, απορρίπτει τις σπουδές και επιστρέφει οίκον για τις γιορτές. Όμως όταν η μητέρα του, η Μάριον, τον μεταπειθεί να πάει να βρει το κορίτσι του, αυτός θα αποδράσει στη Λουιζιάνα όπου και θα πιάσει δουλειά σε ένα Kentucky Fried Chicken. Και ω της ειρωνείας, το στρατολογικό γραφείο τον απορρίπτει καθώς ο πόλεμος είναι ήδη στα τελευταία του, και τα στρατεύματα επιστρέφουν. Ο Κλεμ θα βρεθεί τελικώς να ξεπλένει τις ενochές της τάξης και της φυλής του δουλεύοντας σε οικοδομές και αργότερα σε μια απομονωμένη πάμφτωχη κοινότητα του αγροτικού... Περού (κατά τον βολικό τρόπο του Φράνζεν, που στέλνει έναν χαρακτήρα ανά μυθιστόρημα κάπου στον αναπτυσσόμενο κόσμο). Τσάμπα θυσίες, τσάμπα απαρνήσεις, πρόκληση αναίτιου πόνου στους πάντες, με άλλα λόγια πρόκληση Κακού εκεί που είχε επιδοχθεί το Καλό.

Αυτό είναι το κυρίαρχο θέμα του βιβλίου του Φράνζεν: Οι παράπλευρες επιπτώσεις μιας ηθικής απόφασης. Και επίσης: το πώς οι χαρακτηριστές αξιολογούν τις καθοριστικές αποφάσεις τους, που εδώ είναι άφθονες, εξού και ο τίτλος «Σταυροδρόμια». Το έχει ήδη θέσει θαυμάσια ο πιο δραματικός ήρωας της οικογένειας, ο ιδιοφυής δεκαπεντάχρονος Πέρρυ, την ίδια μοιραία μέρα, στο χριστουγεννιάτικο πάρτι του προεσταμένου του πατέρα του όπου εκπροσωπεί την οικογένεια. Ο Πέρρυ, έχοντας καταναλώσει στη ζούλα κάμποσο από το προσφερόμενο ποτό, πλησιάζει έναν ραβίνο κι έναν πάστορα και θέτει το ερώτημα που τον βασανίζει: μπο-

ρούμε να θεωρήσουμε καλή μια πράξη όταν ο φορέας της γνωρίζει ότι θα αποκομίσει οφέλη ή έστω ευχαρίστηση από αυτήν; Μετράνε οι προθέσεις ανεξαρτήτως αποτελέσματος; Και η περίφημη επιδίωξη της αιώνιας ζωής δεν είναι μια μείζων ανταμοιβή, οπότε αυτομάτως αίρεται το Καλό που πράττει κάποιος όταν στοχεύει σε αυτήν; Εννοείται ότι οι ιερωμένοι μένουν κατάπληκτοι από τα ηθικά ερωτήματα ενός εφήβου και προκύπτει μια ενδιαφέρουσα θεολογική συζήτηση. Ατυχώς αυτή διακόπτεται βιαίως από την οικοδέσποινα που έχει καταλάβει ότι ο νεαρός είναι τύφλα. Οπότε ο απελπισμένος, μεθυμένος Πέρρυ αναφωνεί: «Ό,τι κι αν κάνω, είμαι από την κακή μεριά. Κι όμως κάνω το καλύτερο που μπορώ».

Ο Πέρρυ, διακρίνοντας τα οφέλη, συχνάζει τελευταία στα Σταυροδρόμια – την εκκλησιαστική νεανική λέσχη της κοινότητας. Είναι ένα είδος προοδευτικού μεικτού κατηχητικού, που ωστόσο θυμίζει περισσότερο ομαδική ψυχοθεραπεία παρά θρησκευτική καθοδήγηση, και όπου το να ομολογείς μια μπαγαποντιά σου επιφέρει εκδηλώσεις λατρείας και συγκώρησης. Εκεί το ταλέντο, η ευφυΐα, και η ικανότητα χειραγώγησης που διαθέτει τον κάνουν δημοφιλέστατο – οπότε διερωτάται εύλογα αν βρίσκεται από τη μεριά του Καλού όταν αποκομίζει τόσα οφέλη. Πέραν τούτου, είναι και η στιγμή που έχει αποφασίσει να εγκαταλείψει την πρακτική της διακίνησης ναρκωτικών όπου τον έχει οδηγήσει η σχετική λιτότητα της οικογένειας και του πάστορα πατέρα. Όμως έχει εξελιχθεί κι ο ίδιος σε εθισμένο πρεζόνι, και τελικά το Κακό με την παραδοσιακότερη μορφή του θα ενοικίσει στο ταραγμένο του μυαλό. Σε ένα από τα τελευταία κεφάλαια του βιβλίου, κι ενώ στοχεύει στη μεγάλη μπάζα με διακίνηση κοκαίνης σε έναν οικισμό Ινδιάνων Ναβάχο στην Αριζόνα θα επέλθει η απόλυτη καταστροφή, συμπαρασύροντας στον όλεθρο την οικογένεια.

**Η πτώση**

Και όμως. Η πτώση του Πέρρυ λειτουργεί σπαιρωτικά και εντέλει λυτρωτικά για τη σχέση του ζεύγους των γονέων. Ο έρωτας και το δέσιμό τους θα αναβιώσουν. Και οι δυο τους, από την αρχή της αφήγησης περνούσαν θα λέγαμε κρίση μέσης ηλικίας. Η Μάριον, έχοντας μεγαλώσει τέσσερα παιδιά, έχει παχύνει κι αισθάνεται ελάχιστα ελκυστικά. Έχει χάσει, θα λέγαμε, το τρένο



Αποψη γειτονιάς του Σικάγου τη δεκαετία του 1970, εκεί όπου ο Φράνζεν περιγράφει την πραγματικότητα μέσα από τα μάτια των εφήβων

Αρχή τριλογίας

Αναλυτικό ύφος και σοβαρότητα

Ο ψυχρά φωτισμένος δρόμος της οικογένειας προς την ηθική και οικονομική πτώση – που αφήνει ξεκρέμαστο τον αναγνώστη σε ένα ανέμπνευστο τέλος – έχει την εξήγησή του. Έχουμε εδώ να κάνουμε με τριλογία που θα έχει μάλιστα τον φιλόδοξο υπέρτιτλο *Κλειδί για όλες τις Μυθολογίες*. Ας ελπίσουμε ότι ο συγγραφέας τον υποθετεί σαρκαστικά, ως κατάδειξη της αυνανίας των καθολικών ερμηνευτικών σχημάτων, όπως συνέβαινε άλλωστε στο *Μίντλμαρτς* από όπου τον δανείστηκε. Το λέω, γιατί η αφήγηση εδώ στερείται αύρας, αναλαμπών και ένδειξης του αναγνωρισμένου ταλέντου του. Με το επίπεδο, αναλυτικό, επεξηγηματικό του ύφους, μοιάζει σαν να έχει στρέψει την πλάτη του στις χαρές της λογοτεχνίας και της γλώσσας. Αντί να σατυρίσει κάποια από τα ήθη της ευημερούσας λευκής προαστιακής Αμερικής, αιτιολογεί με απόλυτη σοβαρότητα τη ναρκισσοειδή της εσωστρέφεια και τη μεγέθυνση των καθημερινών της προβλημάτων – με... βιβλική μάλιστα επικύρωση. Αυτή η όχι ιδιαίτερα πειστική, σοβαροφανής καταθλιπτικότητα, συν η απθανότητα των επιλογών ζωής των χαρακτήρων, συν η έλλειψη μιας αξιοσημείωτης εικόνας όπως στα προηγούμενα βιβλία του, μετριάζουν το επίτευγμά του να επανεισγάγει την ηθική φιλοσοφία στο σύγχρονο μυθιστόρημα. Αν και πρόκειται για συγγραφέα που έχω μνησεί στο παρελθόν, τη στιγμή αυτή δεν ανυπομονώ διόλου για τους επόμενους δύο τόμους. Ίσως μόνο για να δω το μωρό της Μπέκι και τον Βενιαμίν της οικογένειας, τον αθώο ακόμη εννιάχρονο Τζάντσον, να μεγαλώνουν. Αλλά και πάλι, φοβάμαι για τη μοίρα τους.

της σεξουαλικής επανάστασης και κουβαλάει τα τραύματα της αυτοκτονίας του πατέρα της μετά το Κραχ του '29, μιας σκληρής ερωτικής εγκατάλειψης και μιας νεανικής έκτρωσης. Σε μια σειρά μακρών και κουραστικών αναλύσεων με την ψυχολόγο της, τελικά καταλαβαίνει ότι έλκεται ακόμα από τον άντρα που τότε, στο βαθύ παρελθόν την είχε καταστρέψει. Η περίπλοκη επικύρωση επανασύνδεσής τους τελικά δεν θα ευδοωθεί, όπως είναι φυσικό. Από τη μεριά του πάλι, ο Ρας ονειρεύεται μεθόδους για να προσεγγίσει μια γοητευτική χήρα ενορίτισσα και θα χρησιμοποιήσει προς τούτο όλα τα όπλα του Καλού που φέρει στη φαρέτρα του: Την παροχή βοήθειας σε μια φτωχή ενορία Μαύρων στο Νότιο Σικάγο και κυρίως το επίσημο εκπαιδευτικό ταξίδι στην Αριζόνα όπου στα νιάτα του είχε απλοϊκά εξιδανικεύσει τους Ναβάχο. Τελικά η σεξουαλική συνεύρεση θα συμβεί την ίδια ακριβώς ώρα που ο Πέρρυ καταστρέφεται. Και είναι, βολικότητα από πλευράς Φράνζεν, η ίδια ώρα που η Μάριον, κάπου στη μακρινή Καλιφόρνια, δεν διαπράττει τελικώς τη μοιχεία με τον γερασμένο πρώην εραστή που τόσο επιμελώς είχε προετοιμάσει.

Απρόσμενες επιπτώσεις. Καλό που παράγει Κακό (σπανίως το αντίστροφο), υπερβολικά πολλές συμπτώσεις και συμπίκνωση γεγονότων μέσα σε ελάχιστο χρόνο δημιουργούν, παρά την άριστη χορογραφία τους, το αίσθημα της ασφυξίας. Πάρτε για παράδειγμα την Μπέκυ, τη μοναδική κόρη του ζεύγους – πανέμορφη, μαζορέτα, βασίλισσα του λυκείου και όμως φανατικά παρθένα. Αγαπημένη του αδελφού της Κλεμ, και

συνεπώς άθεα, απεχθάνεται τον Πέρρυ για την ευφυΐα και την ευφράδειά του, κι αποφασίζει να ενταχθεί επίσης στα Σταυροδρόμια με δύο υποχθόνιους πλευρικούς στόχους: πρώτον, να κλέψει από τη φίλη του τον Τάννερ Εβανς, έναν ταλαντούχο δημοφιλή μουσικό, που στις φαντασιώσεις της συγχέεται... με τον Ιησού. Και, δεύτερον, να τρήσει στα μούτρα του πατέρα της την ένταξη αυτή, μια και ο συμβατικός, παραδοσιακός, ντεμοντέ πάστορας Ρας έχει αντικατασταθεί εκεί από τον δημοφιλέστατο στη νεολαία εκθρόνου, έναν νεότερο, φιλελεύθερο ιερέα, ώστε τώρα τα Σταυροδρόμια διανθίζονται από ροκ συναυλίες, τζούρες στον περιβολό της εκκλησίας και βιωματικές ασκήσεις ψυχαναλυτικού τύπου. Η Μπέκυ, πεπεισμένη ότι κάνει πάντα το Καλό, εγκαταλείπει την ιδέα των σπουδών, ταξιδεύει στην Ευρώπη με τον βολικό Τάννερ και εν τέλει, σε ένα συγγραφικό αδέξιο χρονικό άλμα τον παντρεύεται. Έχει στο μεταξύ – με χειρουργική σκληρότητα – αποκοπεί από την οικογένεια και επιφέρει άφθονο κακό σε άλλους, μεταξύ τους τον Κλεμ. Αποκτά μεν παιδί, αλλά παραμένει μνησικακή σε σημείο που σου σπκνέται η τρίχα.

Η έκβαση της διαπάλης Καλού και Κακού διαφοροποιείται από το κλασικό ηθολογικό μυθιστόρημα του 19ου αιώνα, κατά το πρόσθετο, συστηματικό μετα-ερώτημα που έχει θέσει ο Πέρρυ: Είναι κάποιος εγγενώς ηθικός αν συνοπολογίζει τα οφέλη της ένταξης στην καλή μεριά; Βέβαια, το ίδιο ερώτημα θα μπορούσε να τεθεί με αφορμή πολιτικές αποφάσεις ένταξης ή την υιοθέτηση κάποιας ιδεολογίας, ή ποικίλες άλλες εκδηλώσεις την ανθρώπινης κατάστασης. Όπως και να έχει, το χάσμα μεταξύ πράξεων και προθέσεων πίσω από αυτές έχει το λογοτεχνικό αντίστοιχό του στο χάσμα πλοκής και χαρακτήρων. Εδώ αυτό το κενό είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό. Με την αρχιτεκτονική του ερωτήματος ασχολείται εμμονικά ο Φράνζεν, για αυτό ίσως θα ήταν καλύτερα το βιβλίο να ονομαζόταν απλά *Καλοσύνη* ή ακόμη πιο παλιομοδίτικα *Αρετή*. Αλλωστε οι βαριές αυτές μονολογικές σημάνσεις απετέλεσαν ανέκαθεν το σήμα κατατεθέν των βιβλίων του: *Διορθώσεις*, *Ελευθερία*, *Αγνί*. Ωστόσο η εμμονή με τη θρησκεία ως κεντρικό θέμα, με απόλυτη μάλιστα σοβαρότητα, σε κάνει να αναρωτηθείς: μα είναι δυνατόν στην Αμερική η κάθε πράξη να μπαίνει σε τόσο εξουσιαστικό ηθικό έλεγχο;



Τζόναθαν Φράνζεν  
**ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ**  
 Μτφ. Γιώργος - Ικαρος  
 Μπαμπασάκης  
 Εκδ. Ψυχογιός,  
 σελ.727  
**Τιμή 22,20 ευρώ**

Βιβλιοδρόμιο

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ  
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ